શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળા—ગ્રન્થાંક ૧૦૨

ગુજરાત વિજાપુર

(વિદ્યાપુર) બૃહદ્વૃત્તાંત.

લેખક—સદ્ગતશાસ્ત્રવિશારદ,

જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદના સ્મરણાર્થે; તેઓથી ઉપકૃત થયેલ
એક વ્યક્તિની દ્રવ્યસહાયવડે,

પ્રસિદ્ધકર્ત્તા—

શ્રીઅધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકમંડળ—મુંબઇ.

હા. વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ.

પ્રત ૫૦૦

વીર સં. ૨૪૫૨ વિક્રમ સં. ૧૯૮૨

બુદ્ધિ સં. ૧ ઇસ્વીસન ૧૯૨૫

કિં. રૂ. ૧-૪-૦

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળમાં પેટ્રન અથવા લાઇફ મેમ્બર થઈ પ્રગટ થતા ગ્રન્થોનો લાભ મેળવો.

અને તે માટે

પત્રવ્યવહાર નીચેના શીરનામે કરો—

શ્રીઅધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકમંડળ.

હેડ ઓફીસ—શ્રી મુંબઈ ઠે૦ ચાંણાકાંટો

બ્રાન્ચ ઓફીસ—શ્રી પાદરા (ગુજરાત.)

ભાવનગર—આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. ગુલાબચંદ
લલ્લુભાઈએ છાપ્યું.

Muni Kanti Sagar.

City **નિવેદન.** Dt.

જન્મભૂમિ તરફ માન ઉત્પન્ન કરાવનાર, સ્વફરજની જાગૃતી કરાવનાર, પ્રાચીન જાહોજલાલી અને હાલની પડતી દશાની સરખામણી કરવાનું સાધન આપનાર, દેશના જુદા જુદા ધર્મો અને સ્વધર્મનું ભાન કરાવનાર, સ્વદેશ અને સ્વગામની ઉન્નતિમાં ભાગ અર્પવાને પ્રેરણા કરનાર, ઐતિહાસિક પૂરાવા માટે તામ્રપત્રો અને શીલાલેખો કેટલા ઉપયોગી થઇ પડે છે તે બતાવી આપનાર, જૈનોની મંદિર સમૃદ્ધિ અને જ્ઞાનસમૃદ્ધિ તરફ અગાધરૂચિની સાક્ષી આપનાર આ ગ્રન્થ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીસૂરિ ગ્રન્થમાળાના ગ્રંથાંક ૧૦૨ મા રૂપે બહાર પાડતાં આ મંડળને હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રથમાવૃત્તિની પ્રસ્તાવના અને આ આવૃત્તિના વક્તવ્ય તરફ ધ્યાન આપી પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થીતિની તુલના કરી ઉન્નતિક્રમમાં આગળ વધવા માટે પ્રાસંગિક વિવેચનો અને સૂચનાઓ કરી છે તે ઉપર ધ્યાન આપવા વિનંતિ છે.

પ્રથમાવૃત્તિ–બુ૦સા૦ગ્રન્થમાળાના ૩૬મા ગ્રન્થ તરીકે **વીજાપુર** (**વિદ્યાપુર**) **વૃત્તાંત** એ નામે લઘુરૂપે–બહાર પડી હતી જ્યારે આ ગ્રન્થનો વિસ્તાર મોટો થવા સાથે વિશેષ હકીકતોનો સમાવેશ થતાં તેને **ભારત ગુજરાત વિજાપુર (વિદ્યાપુર) બૃહદ્ વૃત્તાંત** એ નામ આપવામાં આવ્યું છે.

ગુરૂશ્રીએ પ્રથમાવૃત્તિની પ્રસ્તાવનામાં આ ગ્રંથલેખનનું નિમિત્ત–વિજય દેવ પરમારનો લેખ–ઘાંટુ સંઘપુરના દેરાસરવાળો લેખ છે એમ જણાવ્યું છે. તે લેખો ઉપરાંત અન્ય લેખો અને ગ્રન્થો વિજાપુરના ઇતિહાસને પ્રકાશિત કરી રહ્યા છે તેમ આ ગ્રન્થ પૂરો વાંચવાથી ખાત્રી થશે.

હાલનું વિજાપુર તેજ સ્થાને ત્રીજીવાર વસ્યાનું ઐતિહાસિક રીતે સાબીત થાય છે. ચાવડા રત્નાદિત્યના સમયનો કુંડ જે હાલ હયાત છે ને તેમાં જે લેખ છે તેથી સં૦ ૮૦૨ પૂર્વે વિજાપુર ઉપર ચાવડા રાજાઓના સત્તા હતી અને તે ઉપરથી તે પૂર્વેનું વિજાપુર હોવું જોઇએ તેમ સમજી શકાય છે.

સુધર્મગચ્છ પટ્ટાવલીથી વિ૦ સં૦ ૯૨૭માં વિજાપુર વસ્યું અને સંઘપુરના શિલાલેખથી વિ૦ સં૦ ૧૨૫૬ માં ફરી વસ્યાનું સમજી શકાય છે.

ઘાંટુગામ સં૦ ૧૮૦૦ ના સૈકામાં હયાત હોવું જોઇએ અને વિજાપુર ઉપર થયેલા મુસલમાન આક્રમણ સમયે વિજાપુરના ઇતિહાસને પ્રકાશિત કરનાર શિલાલેખનાં ૪ પાટીયાં વિજાપુરના પ્રાચીન દેરાસરમાંથી બચાવી લેવામાં

આવ્યાં હોય અને તેમાંના બે ગ્રાંટ અને પશ્ચાત્ સંઘપુરમાં રક્ષણ પામ્યાં હોય તેમ જણાય છે. તેમાં પ્રથમનું પાટીઉં શ્લોક ૧ થી ૬૫ સુધીનું તથા ચોથું અથવા છેલ્લું પાટીઉં શ્લોક ૧૧૫ પછીનું મળ્યું નથી. તે જો મળ્યું હોત તો વિજાપુરના ઇતિહાસને સંપૂર્ણ અજવાળું પાડત.

રા. રા. વકીલ મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ તરફથી આ નિવેદન લખવા સમયે ખબર મળી છે કે લીંબડીના ભંડારમાં વિજાપુર સંબંધી લખાણવાળો ગ્રન્થ છે. જો તેવો કોઇ ગ્રન્થ ત્યાં હશે તો ત્રીજી આવૃત્તિ સમયે તે મેળવી વધુ પ્રકાશ પાડી શકાશે.

આ વૃત્તાંત જે સ્થળનું છે ત્યાંના એક ધર્મિષ્ટ પરોપકારી અને સ્વબળે આગળ વધી પોતાની શક્તિનો સર્વ પ્રકારે પોતાના હસ્તે સદુપયોગ કરનાર ગ્રહસ્થ તે સદ્‌ગત શેઠ મગનલાલ કંકુચંદનું જીવનવૃત્તાંત પ્રથમાવૃત્તિમાં આલેખાયું છે; તે જ થોડી પુરવણી સાથે આ આવૃત્તિમાં રાખવામાં આવ્યું છે અને તે પ્રાસંગીક જ છે.

પ્રથમાવૃત્તિમાં તેઓશ્રી તરફથી દ્રવ્યસહાય મળી હતી; તેમજ આ આવૃત્તિમાં તેઓશ્રીના ઉપકારથી ઉપકૃત થયેલ આ મંડળના એક સભ્ય તરફથી રૂા. ૫૦૦)ની આર્થીક સહાય મળી છે આ ભાઇના ઇચ્છા મુજબ આ ગ્રંથ સદ્‌ગત શેઠના સ્મરણાર્થે પ્રગટ થાય છે. અને ગુરૂશ્રીની પણ તથાપ્રકારની જ આજ્ઞા હતી.

આ ગ્રન્થ શ્રીમંત સરકાર સયાજીરાવ ગાયકવાડની સુવર્ણ જ્યુબીલી પ્રસંગે જ બહાર પડતો હોવા સાથે આ વૃત્તાંતવાળા સ્થળના તેઓ અધિપતી-રાજવી હોવાથી તેઓશ્રીના સુંદર છબી આ ગ્રન્થમાં આપવી યોગ્ય ધારી છે, તેમજ શ્રીમદ્ ગુરૂવર્યની દીવ્ય મૂર્ત્તિ, આ વૃત્તાંતવાળા સ્થળે તેઓશ્રીના સમાધિસ્થાને સમાધિ-મંદીરમાં પ્રતિષ્ટીત થવાના દિવસેજ બહાર પડતી હોઇ તેઓશ્રીની પણ આબેહુબ છબી આ ગ્રન્થમાં આપવી યોગ્ય જણાઇ છે. વિજાપુર તાલુકાનો નકશો પણ આ ગ્રન્થમાં પ્રગટ કર્યો છે તે પણ યોગ્ય જ ગણાશે.

વિદ્યાપુરમાં-ગુજરાતમાં વિદ્યાના પારંગત એવા ગુરૂશ્રી જેવા વિદ્વાનો વિદ્યાના પૂરની માફક અનેક થાઓ તથા સર્વત્ર ઉચ્ચ વર્તનવાળા, માનનીય, દાની, ધર્મિષ્ટ પુરૂષો વધે અને સ્વકોમ-સ્વભૂમિની ખ્યાતિ વિસ્તારે એવી ભાવનાપૂર્વક વિરમીએ છીએ.

બુદ્ધિ સં૦ ૧
વિક્રમ સં૦ ૧૯૮૨

લી૦
श्री अध्यात्म ज्ञान प्रसारक मंडळ.

संतवाणी–गुरुस्मरण.

જેના ગુણોની ગણના જનથી ન થાયે,
ના શેષનાગ જીભથી ગણતાં ગણાયે,
જોડી બે હસ્ત શુભ આશિષ નિત્ય યાચું,
શ્રી બુદ્ધિસાગર સૂરિ શરણું જ સાચું.

૧–કોણ જાણતું હતું કે—આ ગ્રન્થની પ્રથમાવૃત્તિના દ્રવ્ય સ્હાયક શેઠ મગનલાલનો દેહ તે આવૃત્તિ પ્રગટ થયાબાદ માત્ર બે માસમાં જ આ દુનિયા છોડી જશે ?

૨–કોણ જાણતું હતું કે—આ ગ્રન્થની દ્વિતીયાવૃત્તિ પ્રથમ કરતાં મોટા પ્રમાણમાં–વધુ અજવાળુ પાડે તેવા સ્વરૂપમાં આટલા ટુંકા સમયમાં બહાર પડશે.

૩–કોણ જાણતું હતું કે—ગુરૂશ્રીની સતત તાકીદ છતાં તેઓશ્રીના દેહવિલય પૂર્વે બધું મેટર છપાઇ ગયા છતાં માત્ર પ્રસ્તાવનાદિ માટે મ્હારા પ્રમાદવશે આ ગ્રન્થ વાચકોની સમક્ષ ગુરૂશ્રીની હયાતીમાં રજુ નહી થાય ?

૪ કોણ જાણતું હતું કે—આ ગ્રન્થના લેખક મહાત્માશ્રીનું આપણી વચ્ચેથી અતિ વેગે ઉચ્ચ ગતિ તરફ પ્રયાણ થશે ? અને તે પણ સં. ૧૯૮૧ ના જેઠ વદ ૩ ની પ્રભાતેજ.

૫ કોણ જાણતું હતું કે—વેગે મુસાફરી પુરી થનાર હોવાની ચેતવણી છતાં સેવક તેઓશ્રીથી અંત સમયેજ વધુ દૂર હશે ?

૬ કોણ જાણતું હતું કે—મ્હારા ઉપગારી સદ્‌ગત શેઠશ્રીના શુભ દ્રવ્યવડે લેવાયેલી ભૂમિમાં વિજાપુરની કીર્તિમાં વધારો કરનાર અનેક શુભ કાર્યો થશે ?

૭ કોણ જાણતું હતું કે—સદ્‌ગત ગુરૂશ્રીનો નિર્વાણ મહોત્સવ અપૂર્વ રૂપમાં જે સ્થળે થયો તે સ્થળે થવાનો હતો ?

આ અને બીજું ઘણું—સં. ૧૯૪૬ થી મ્હારા બાળસ્નેહી અને સન્મિત્ર રૂપે અને સં. ૧૯૫૭ થી સાચા સંત અને સદ્‌ગુરૂ રૂપે નિર્મળ જ્ઞાન અને સતસંગનો અપૂર્વ અનુભવ ચખાડનાર તથા ' સાબરમતી ગુણશિક્ષણ કાવ્ય ' ની અમુક લીટીઓ તરફ માત્ર ઇશારો કરી મ્હારામાં જાગૃતિ લાવનાર

મ્હારા તે યોગીશ્વર ગુરૂશ્રી જાણતા હતા. અને તેમજ થયું તે જગતે જોયું. મને પણ પ્રભુ શ્રી મહાવીર અને ગૌતમના વિરહની કંઈ ઝાંખી થઈ. ગુરૂશ્રીના અનેક પ્રાસંગીક વચનોની સત્યતા તેઓના સંબંધમાં આવનારાઓને વખતો વખત અનુભવાતી હતી અને વખત જશે તેમ વધુ અનુભવાશે.

સંતવાણી.

તેઓશ્રીની પ્રેમભાવે અપૂર્વ સેવા-વૈયાવચ્ચ કરનાર શાન્તમૂર્તિ શ્રી વૃદ્ધિસાગરજીને અંત સમયે ગુરૂશ્રીએ બોધ આપતાં આપતાં સં. ૧૯૮૧ ના ચૈત્ર સુદ ૫ ની રાત્રે કહ્યું કે " આત્મ સ્વરૂપ ચૂકીશ નહી " " ફીકર ન કર, હું તારી પાછળ આવું છું-તૈયારી છે. " ઇત્યાદિ બોલાયેલ સમસ્યાસૂચક વચનો તે સંત પુરૂષે સાચાં કરી બતાવ્યાં અને તે માત્ર અઢી માસની અંદરજ.

જે સ્થળે મુનિ શ્રી વૃદ્ધિસાગરજીનો અગ્નિસંસ્કાર થયો તે જ સ્થાનમાં આચાર્યશ્રીના દેહનો અગ્નિસંસ્કાર થયો.-એકજ સ્થાને બન્ને પુદ્ગલોની રાખ થઇ અને ત્યાં ગુરૂશ્રીનું સમાધી મંદીર થયું અને ભાવીએ નિર્માણ કર્યું હોય તેમ ગુરૂ શિષ્યના પ્રેમનું દૃશ્ય મૂર્તિ રૂપે-સાક્ષાત ખડું થયું.

સંતોની સત્યતા જણાવતું-ગુરૂ શિષ્યનું સ્મારક દૃશ્ય વિજાપુરમાં જયવંતુ વર્તો. ૐ શાન્તિઃ ૩

ગુણદૃષ્ટિવડે ગુણાનુરાગ પ્રગટે તથા પ્રભુ મહાવીરના શાસનની નિસ્પૃહ ભાવે વિશેષ સેવા થાય અને શુભાશુભ કર્મની નિર્જરા જલ્દી થાઓ એવું ઇચ્છતો અને ભાવપૂર્વક વંદન કરતો

શ્રી મુંબાઇ ચંપાગલ્લી.
સં. ૧૯૮૨ માહ શુદ ૩
(ગુરૂ વિરહની પંદરમી પાક્ષિક તીથી)

લલ્લુ કરમચંદ.

श्री १०८ महाग्रंथ प्रणेता योगनिष्ठ शास्त्रविशारद् जैनाचार्य

श्रीमद् बुद्धिसागर सूरिश्वरजी

जन्म सं. १९३० महा वदी १४ (विजापुर).

देहोत्सर्ग सं. १९८१ ज्येष्ठ वदी ३ (विजापुर).

दीक्षा सं. १९५७ (पालनपुर).

आचार्य पदवी सं. १९७० (पेथापुर).

દ્વિતીયાવૃત્તિનું વકતવ્ય.

જૈન દર્શનની ગ્રન્થ સમૃદ્ધિ માટે જૈનેતર વિદ્વાનોને પણ મુક્તકંઠે કહેવું પડે છે કે ગુર્જર સાહિત્યમાં બહોળો હીસ્સો જૈન ધર્મગુરૂઓનો જ છે.

સર્વ દિશા અને સર્વ વિષયોમાં જૈનાચાર્યોએજ પોતાના લેખિની અવિચ્છિન્નપણે ચલાવી છે અને ચલાવી રહ્યા છે. આ હકિકતનો સચોટ પૂરાવો વર્તમાનકાલે શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરીશ્વરે પૂરો પાડયો છે. માત્ર ૨૪ વર્ષના દિક્ષાકાલમાં સેંકડો ગ્રન્થો સ્વબળે-આત્મસ્વરૂપમાં રહીને-એકાંતહિતના જ કરનારા લખ્યા છે.

× × × ×

" જેના નિર્મળ સંયમે જગતમાં જ્યોતિ અને કીર્તિ પ્રસરેલી છે, જેની લેખિનીવડે સેંકડો તત્વામૃતના ગ્રંથો સુભાષિત શબ્દોથી ઉત્તમજ્ઞાન આપી રહ્યા છે, જેઓનું ષડ્દર્શનજ્ઞાન જૈન અને જૈનેતરોને આકર્ષી રહ્યું છે તેવા પ્રખર જ્ઞાની સદ્ગુરૂરાજ-સાગરગચ્છાધિપતિ, ધર્મધુરંધર અધ્યાત્મ જ્ઞાની-કવિ અને વૈરાગી યોગીરાજ જગતમાં જયવંતા વર્તો." તથા પ્રકારે ગુરૂશ્રીનું કીર્તન કરી આ આવૃત્તિ સંબંધી વકતવ્ય લખવા પ્રેરાઉં છું.

× × × ×

જન્મભૂમિ તરફ પ્રેમભાવે-સેવા ભાવે સ્વફરજ બજાવનાર વીરલા પુરૂષો હોય છે તેઓ પૈકી આ ગ્રંથના રચયિતા સદ્ગત ગુરૂશ્રી પણ એક છે એમ આ ગ્રંથ યથાસ્થિત વાંચવાથી ખાત્રી થશે.

જન્મભૂમિની અને સ્વદેશ ભાષાની સ્વાર્પણ ભાવે સેવા કરવા, શકિત-ખીલવવા, અન્યોને બોધ કરી પોતે તે ફરજ બજાવવા આ ગ્રંથ લેખનનો હેતુ સ્પષ્ટ કરતાં આત્મભાવે સંપથી વર્તી સ્વર્ગવાડી કરતાં જન્મભૂમિની ઉત્તમતા જણાવતાં " જન્મભૂમિની ઝુંપડી નંદનવનથી બેશ " એ વાક્યો વડે ગુરૂશ્રીએ ગરીબ કે દાનેશ્વરી-શ્રીમાન કે વિદ્વાને કયા ભાવે પોતાનો હિસ્સો જન્મભૂમિના ઉત્કર્ષ માટે અર્પવો તે બતાવીને વિજાપુર વૃતાંતની શરૂઆત કરી છે.

પ્રથમાવૃત્તિની પ્રસ્તાવનામાં, પોતાની જન્મભૂમિ હોવાથી અને વિજાપુર એક પ્રાચિનનગર હોવા સાથે ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ અવલોકન કરવાયોગ્ય હોવાથી અને તે માટે બીજાં કારણો સાથે તે પ્રસ્તાવનાના પૃષ્ટ ૨ થી ૮ માં પ્રગટ કરેલા શ્લોક ૬૭ થી ૧૧૪ (૬૬ થી ૧૧૫) નો લેખ મુખ્ય નિમિત્તભૂત છે અને તે

માટે ટોડ રાજસ્થાન, ફાર્બસરાસમાળા, સુધર્મગચ્છ પટ્ટાવલિ તથા અન્ય પટ્ટાવલિઓ અને વિજલદેવ પરમારનો લેખ સાક્ષીભૂત છે એમ ગુરૂશ્રીએ જણાવ્યું છે. મજકુર લેખ અધૂરો છે. પહેલું અને છેલ્લું પાટીઉં મલ્યું નથી. તે જો મલ્યું હોત તો વિજાપુર અને તે સંબંધી ઐતિહાસિક વિષયમાં વધુ અજવાળું પડત. એક હાથ પહોળાં અને બે હાથ લાંબા પાટીયાં (શિલાલેખ) ઘણીજ થોડી જગે જણાય છે. આમાં ૬૬ મા શ્લોકની માત્ર એક જ છેલ્લી લીટીથી શરૂઆત છે જ્યારે ૧૧૫ મા શ્લોકની બે લીટીથી તે બાકી રહે છે. આ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે તેવા ચાર અથવા પાંચ પાટીઆમાં તે લેખ હોવો જોઇએ. મજકુર શ્લોકોમાં ૭૯ થી ૯૦ શ્લોકના ભાવાર્થ ઉપરથી જણાય છે કે–બાહડદેવે પોતાના પિતા વિજલદેવનો યશ ફેલાવવા વિજાપુરનો ઉદ્ધાર કર્યો અથવા વસાવ્યું; પણ આ શ્લોકમાં યશોધવળ, અંબડ, જેહડ, સોમદેવ, દેવધર, દેહડ વિગેરે શ્રાવકોનાં નામ આવે છે તે કોણ અને ક્યારે થયા ? તથા તેમનાં શું કાર્યો હશે તે હકીકત જાણવાને અન્ય ગ્રંથો જોવાની જરૂર જણાય છે.

ગામની શોભા, મંદિરોની ભવ્યતા, મંત્રીઓની ન્યાયપરાયણતા, ધનવંતોનો પાત્રાપાત્રની પરિક્ષા કરી ધનનો વ્યય કરવાનો વિવેક અને બીજાનો ઉદ્ધાર કરવાની ઉત્સુકતા, ગૃહસ્થોનાં ઘરો, બજારો, કેવાં હતાં અને પ્રતિદિન મહોત્સવોવડે નગર કેવું શોભતું હતું તે જણાવી શ્રાવકો કેવા હોય અને તે સમયે કેવા હતા તે હકીકત માટે નીચેના ભાવાર્થવાળા શ્લોકો કોઇપણ શ્રાવકે ભૂલવા જેવા નથી.

" જે નગરમાં શ્રાવકોનો સમુદાય સ્ફુરાયમાન વિધિપથમાં પ્રસ્થાન કરે છે અને રાત્રિ દિવસ સઘળા પદાર્થોને વિનશ્વર જાણે છે, તથા પારરહિત સંસાર સાગરને તરી જવા ઇચ્છા ધરાવનારો હોઇ તીર્થંકર–પરમાત્માના ધર્મરૂપ વહાણનો આશ્રિતબની નિત્યાનંદ સ્વરૂપવાળી મુક્તિરૂપી વનિતાને પ્રાપ્ત કરવા સદા ઉદ્યમ કરે છે " (૮૮)

" જેને હંમેશાં ચારિત્ર લેવાની ઇચ્છા છે તથા જે વિષવૃક્ષની પેઠે કડવા ફળવાળા સંસારનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છે છે તથા મુક્તિરૂપી સ્ત્રીના હૃદય ઉપર રમવાની ઇચ્છા ધરાવે છે અને સમ્યગ્ પ્રકારે ધારેલી દેશ વિરતિ જેના હાથમાં અનેક પ્રકારની આનંદશ્રેણીને આપે છે " (૯૧) (જુઓ પૃષ્ટ ૯)

તે પછી ગુરૂશ્રીએ—સાભ્રમતી નદી સંબંધી, બ્રહ્માવર્ત્ત અને આવર્ત તથા વિદેશી હૂણ અને ગુર્જરો સંબંધી તથા ગુજરાતની પ્રથમ ગણના સૌરાષ્ટ્રમાં

થતી હતી અને હાલના ગુજરાતની હદ કેટલી છે તે જણાવી, વિજાપુરનું સ્થાન અને ત્યાંના ક્યા ક્યા પુરૂષો પોતાને આલંબન આપનાર થઇ પડ્યા તે જણાવ્યું છે,

ગુરૂશ્રીએ ગ્રન્થની શરૂઆત કરતાં પૃષ્ટ ૨ થી ૭ સુધી વિજાપુર ક્યાં છે, તેના ઉપર ક્યા ક્યા રાજાઓની સત્તા હતી, હાલ કોની સત્તા છે, મરાઠા રાજ્યની સત્તામાં ક્યારે આવ્યું, કેટલી વખત ભાંગ્યું અને પુનઃ સ્થાપિત થયું, હાલ કઈ સ્થિતિમાં છે. જૈન અને જૈનેતર દેવાલયો, મસજીદો, સ્કૂલો, પાઠશાળાઓ, ધર્મશાળાઓ, ઉપાશ્રયો, કોર્ટો, દવાખાનું, બોર્ડીંગ જ્ઞાનમંદિર વિગેરે સ્થાનો છે તે સંબંધી તથા વિજાપુરમાં કવિઓ, પંડિતો, શૂરાઓ પ્રગટે છે. તથા તેની આબો હવા આરોગ્ય માટે અને ગુરૂકુળ માટે અનુકૂળ છે તે જણાવી અન્ય વિદ્વાનો અને ગ્રન્થો વિજાપુરના ઇતિહાસ માટે શું કહે છે તે જણાવ્યું છે.

પૃષ્ટ ૮ થી ૩૨ વિજાપુરની આસપાસના ગામોની જાણવાજોગ હકીકત આપી છે ને તેમાં પુરાણા અને જાણવા યોગ્ય શહેરો અને ગામોની પ્રાચીન તથા અર્વાચીન હકીકત જણાવી છે.

ધાંડુ, પ્રાંતિજ, લોદરા, વરસોડા, માણસા, ખડાયત, (પડાયતન અથવા ત્રંબાવતી) મહુડી, સંઘપુર, પેથાપુર, લીંબોદરા, આજોલ, દેલવાડા, વેડા, પીલવાઇ, રીદરોલ, કુકરવાડા, ચરાડા, ગવાડા, કોલવડા, ગેરીતા, સમૌ, પામોલ, મેઉ, ડાભલા, વશાઇ, ગોઝારીયા, લાંઘણજ, બીલોદરા, લાડોલ, (લાટા પલ્લિ), વીશનગર, મહેસાણા, વડનગર, ખેરાલુ, તારંગા, ઇડર, વાઘપુર, આગલોડ, મગરવાડીયા, સોજા વગેરે ગામો સંબંધી બાદશાહી વખતમાં થયેલા ફેરફારો અને જાણવા યોગ્ય હકીકત તથા મણીભદ્ર તીર્થનો ઇતિહાસ આપ્યો છે તથા પ્રાંતિજ, મહુડીના દેરાસર વગેરેના લેખો પ્રગટ કર્યા છે.

પૃષ્ટ ૩૩ થી ૪૦ વિજાપુરની થોડાં વર્ષો પૂર્વેની વ્યવહારિક સ્થિતિ અને હાલની સ્થિતિ, બનેલા બનાવો, જૈનોને લગતી જાણવાજોગ હકીકતો અને પ્રાસંગિક વિવેચન છે.

પૃષ્ટ ૪૧ થી ૭૦ સુધી વિજાપુરના હાલના જૈન મંદિરો અને તેને લગતા લેખો અને વિગત લખાઇ છે.

પૃષ્ટ ૭૦ થી ૧૦૫ સુધી જૈન સંસ્થાઓની હકીકત-ઇતિહાસ વિગેરે છે. જેમાં અણસૂર અને દેવસૂર ગચ્છ સંબંધી-વજેસીંગ સંબંધી, વડી પોશાળ

અને લહુડી પોશાળ સંબંધી વિજાપુરને લગતો ઐતિહાસિક પ્રકાશ પાડ્યો છે. આમાં ધર્મઘોષસૂરિ અને પ્રખ્યાત થઇ ગયેલ પેથડશાહ શ્રાવકના વિજાપુર સાથેનો સંબંધ બતાવ્યો છે. તે વિજાપુરની કીર્ત્તિમાં વધારો કરનાર જણાય છે. તે પછી વિજાપુરમાં થયેલા કવિઓ—વિદ્વાનો વગેરે સંબંધી જાણવા યોગ્ય હકીકતો જણાવી જ્ઞાનમંદિર—મગનભાઇની વાડી વગેરેના લેખો પ્રગટ કર્યા છે.

પૃષ્ટ ૧૦૬ થી ૧૨૩ વિજાપુર મધ્યેના જૈનેતર મંદિરો, સાર્વજનિક સંસ્થાઓ, તેઓના સ્થાપકો, રક્ષકો અને તેને સંબંધકર્તા ગૃહસ્થો, કવિઓ અને વિદ્વાનોની જાણવા યોગ્ય હકીકતો પ્રગટ કરી છે.

પૃષ્ટ ૧૨૪ થી ૧૩૨ જુના નવા વિજાપુરની મિશ્રતા અને પ્રાચીનતાના ઐતિહાસિક લેખોના ઉતારા આપ્યા છે.

પૃષ્ટ ૧૩૩ થી ૧૫૦ વિજાપુરમાં થયેલા પ્રાચીન આચાર્યો અને વિજાપુરમાં રચાયેલા ગ્રન્થો સંબંધી તથા પ્રાચિન મહાવીરસ્વામી વગેરેનાં દેરાસરો જે હાલ હયાત નથી. તે સંબંધી વિશેષ હકીકત જણાવનારી પ્રશસ્તિ આપી છે અને પૃષ્ટ ૧૫૧ થી ૧૫૪ સુધી સાગરશાખાની પટ્ટાવલી આપી છે.

પૃષ્ટ ૧૫૫ થી ૧૬૪ મુસલમાન પ્રકરણ છે. જેમાં તેઓ સંબંધી જાણવા યોગ્ય હકીકત સાથે તેઓની મસ્જીદો, કબ્રો અને તેઓની પોતાના ધર્મ સંબંધી માન્યતા વિષે વિવેચન છે.

પૃષ્ટ ૧૬૪ થી ૧૭૧ વૈદિક—પૌરાણિક હિંદુઓ અને તેનો ધર્મ તથા સિદ્ધાંત—માન્યતા અને તેઓમાંના વિદ્વાનો—શ્રીમાનો સંબંધી હકીકત અને વિવેચન છે.

પૃષ્ટ ૧૭૨ થી ૧૭૪ માં જૈનો અને જૈન જ્ઞાતિઓ, જૈનધર્મ, ક્ષત્રીય વંશ અને તેની શૂરવીરતા સંબંધી ટુંકમાં ઇશારો કર્યો છે.

પૃષ્ટ ૧૭૫ થી ૨૧૨ 'જૈનધર્મ—વિશ્વધર્મ' ના મથાળા નીચે ૩૮ પૃષ્ટનો સ્યાદ્વાદ ધર્મની ખૂબી—અર્થાત મહત્વતા દર્શાવનારો એક મોટો મુદ્દાસરનો લેખ લખાયો છે. આમાં જૈન ધર્મ—જૈન ધર્મનાં તત્ત્વો, માન્યતા, જૈનવ્રતો, તીર્થંકરો, કેવલીઓ, સાધુઓ, આચાર્યો, પન્યાસો, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ, કાળ, આરા, આયુષ, તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુ ઇત્યાદિનો બોધ, સિદ્ધાન્ત, કર્મનું સ્વરૂપ, સપ્તનયો, ષડ્દ્રવ્ય, નવતત્ત્વો, અષ્ટકર્મો, દ્વાદશાંગી, અગીયાર અંગ, બાર ઉપાંગ, ચૌદ પૂર્વ અને આગમો સંબંધી એવું તો સરસ રીતે દિગ્દર્શન

કર્યું છે કે જૈન અને જૈનેતરોને જૈન ધર્મ સંબંધી ઘણાં પુસ્તકો જોવાના અભાવે રહી જતી અજ્ઞાનતા આ વિવેચન વાંચવાથી દૂર થાય.

પૂર્વે તથા જુદા જુદા સમયે, શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર જૈનોની માન્યતા, મતભેદ, જૈનોની વસ્તિ, સ્થિતિ, જૈન સંખ્યા કેમ ઘટી, કેમ વધે, જૈનશાસ્ત્ર-રચનારાઓની હૃદય વિશાળતા, ન્યાય પરાયણતા, જૈન રાજાઓ વગેરે સંબંધી વિગતો છે. તથા જૈન ધર્મની-જૈનતત્વોની અર્વાચીન જૈનેતરોથી થયેલી પ્રશંસા સંબંધી ઉલ્લેખ કરી અજ્ઞાન કે અજાણપણે કેટલાક લેખકો તરફથી થયેલી ટીકાઓનો વિવેકસર-વ્યાજબી જવાબ આપી તેઓની શંકાઓનું સમાધાન કર્યું છે. તથા બૌદ્ધધર્મ સંબંધી જાણવાયોગ્ય હકીકત સાથે તે ધર્મ અને જૈન ધર્મની ભિન્નતા સમજાવી આપી છે. છેવટે જૈન તીર્થો સંબંધી લખી, જૈનોને જૈન ધર્મના વિશેષ જ્ઞાન માટે, ધર્મક્રિયા અને પોતાની ફરજ બજાવવા માટે યોગ્ય ઉપદેશ આપી-જૈનો એટલે જીતનારા (નહીં કે જીતાયેલા) થવા સચોટ ઉપદેશ કર્યો છે.

પૃષ્ટ ૨૧૨ થી ૨૧૬ વિજાપુરમાં વૈદિક હિંદુ સંસ્કૃત પાઠશાળા ખોલવાના પ્રસંગે ગુરૂશ્રીએ હાજર રહી ભાષણ કરેલું તે પ્રગટ કર્યું છે. આ ભાષણમાં તેઓશ્રીનો સંસ્કૃત ભાષાના ઉદ્ધાર માટેનો પ્રેમ, હૃદયની વિશાળતા, અને જન્મભૂમિના ઉત્કર્ષની મનોભાવના તરી આવે છે.

પૃષ્ટ ૨૧૭ થી ગાયકવાડ સરકારના હાકેમો, ઇજારદારો, રાજ્યકર્તાઓ, વિજાપુર તાલુકાના ગામો ઔરંગઝેબના સમયનું વિજાપુર, તે વખતના વિજાપુર તાલુકાનાં ગામોનાં નામો આપ્યાં છે અને પ્રાચીન ઇતિહાસની ઝાંખી થાય તે માટે જરૂર પુરતી ગુજરાતના અર્વાચીન ઇતિહાસના મથાળે વચલા સમયની હકીકત રજુ કરી છે. જેમાં ચાવડા, સોલંકી. વાઘેલા, મોગલ, મરાઠા, પેશ્વા વગેરે રાજ્યની ટુંક માહિતી અને બનાવો આપ્યા છે અને છેવટે ભારત ઐતિહાસિક પ્રકીર્ણક આપી મુખે યાદ રાખવા યોગ્ય હિંદુસ્થાન સંબંધી સાલવાર બનેલા બનાવો લખ્યા છે. જેમાં દક્ષિણ દેશના રાજાઓ અને ક્ષત્રપ, ગુપ્ત, મૌર્ય, વલ્લભી, ચૌલુક્ય, રાષ્ટ્રકૂટ, મૈત્રક, વગેરે રાજ્યવંશની હકીકતો આપી ગ્રન્થને પૂરો કર્યો છે.

સમયે સમયે સ્થાનનું, મનુષ્યોનું અને વસ્તુમાત્રનું પરિવર્તન કેટલું થાય છે તે આ ગ્રંથથી સહેજે સમજી શકાય છે. ખુદ આ ગ્રન્થમાં જે પુરૂષનું જીવનચરિત્ર આપ્યું છે તેઓનું મૂળ સ્થાન ક્યાં? જ્ઞાતિ-વંશ કયો? જૈન ધર્મમાં ક્ષત્રિઓની મુખ્યતા,

અને વર્ત્તમાન સમયની સંકુચિતતા સંબંધી ખ્યાલ કરવા યોગ્ય બાબતો છે. ક્યાં ભિન્નમાલ અને ક્યાં વિજાપુર ? કેટલા ફેરફારો ? આ જાણવાનું સાધન શું ? તેની જરૂર છે કે કેમ એ પ્રશ્નો ઉપર વિવેચન કરતાં ઘણાં પૃષ્ટો ભરાય તેમ હોવાથી માત્ર એટલુંજ કહેવું ઠીક જણાય છે કે તેવા ફેરફારો અને મૂળ સ્થિતિને જણાવનારી નોંધો, વહિવંચાના નામે ગ્રહસ્થ યતિઓ રાખતા હતા તે પ્રથા લગભગ નાબુદ થવા આવી છે તેના પુનરોદ્ધારની જરૂર છે.

વિજાપુરની પ્રાચીનતા અને પ્રાચીન સમયમાં વિજાપુરમાં બનેલા બનાવો, થઇ ગયેલા આચાર્યો, વિદ્વાનો અને શ્રીમાનોની હકિકત ઉપરાંત ગ્રન્થ ગૌરવમાં નીચલી હકીકતોએ વધારો કર્યો છે.

(૧) ગ્રન્થકર્ત્તાની જન્મભૂમિ અને નિર્વાણસ્થાન (૨) ચારિત્ર નાયકની જન્મભૂમિ (૩) સહાયકનું સ્થાન (૪) શ્રીમંત ગાયકવાડ સર સયાજીરાવની હયાતિ અને સુવર્ણ જ્યુબીલીના સમયે ગ્રન્થનું પ્રગટ થવું.

(૪) વિજાપુરમાં તપાગચ્છની ઉત્પત્તિ અથવા સ્થાપના ક્યારે થઇ, ક્યા આચાર્યોએ કરી, કોણે ઉદ્ધાર કર્યો અને વીર પ્રભુની ૪૪ મી પાટે થયેલ જગચ્ચંદ્રસૂરિને ચિત્તોડના રાજાએ **તપા**નું બિરૂદ કેમ આપ્યું, તથા **હિરલા** બિરૂદ કેમ મલ્યું.

(૫) વિજાપુર મધ્યે વર્ત્તમાન સમયે એટલે છેલ્લા ત્રણ ચાર દશકામાં નીચે જણાવેલા મુનિરાજોએ પોતાનો પાદ સ્પર્શ કર્યો છે–સ્થિરતા કરી ગયા છે, ચાતુર્માસ કર્યાં છે.

મુનિ શ્રી રવિસાગરજી, મુનિ શ્રી ભાવસાગરજી, મુનિ શ્રી સુખસાગરજી, આચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગરજી, આચાર્ય શ્રી અજીતસાગરજી, પન્યાસજી દયાવિમલજી, હીમતવિમળજી, અમૃતવિમળજી, સુમતિવિમળજી, સૌભાગ્યવિમળજી, મુક્તિવિમળજી, રંગવિમળજી, આચાર્ય શ્રી કમળવિજયજી, પન્યાસજી કમળવિજયજી, કેશરવિજયજી, દેવવિજયજી, મોહનવિજયજી (બે) મુનિશ્રી હંસવિજયજી, પન્યાસ સંપતવિજયજી, પંન્યાસ લલિતવિજયજી, પંન્યાસ ગુલાબવિજયજી, આચાર્ય ધર્મવિજયજી, આચાર્ય નીતિવિજયજી, કર્પૂરવિજયજી, હર્ષવિજયજી વગેરે.

(૬) ઉક્ત સમયમાં વિજાપુરના કેટલાક પુરૂષોએ સાધુપદ ગ્રહણ કર્યું છે. કલ્યાણવિજયજી (છગનલાલ) બુદ્ધિસાગરજી (બહેચરદાસ) દાનવિજયજી (ડાહ્યાભાઇ) વીરવિજયજી (વાડીલાલ) ગુણવિજયજી (ઘેલાભાઇ) તિલકસાગરજી (નાનાલાલ)

આ વ્યક્તવ્ય પુરૂં કરતાં જણાવી દેવાની જરૂર છે કે મારા લખાણમાં જે કંઇ ખામી જણાય તે માટે વાચકો ક્ષમા કરશે. કારણ હું નહી જેવા અભ્યાસ છતાં માત્ર ગુરૂ કૃપા અને તેઓની સૂચનાવડે લખવા ભાગ્યશાળી થયો છું.

વિજાપુર સંબંધી લખતાં ગાયકવાડ રાજ્ય અને કડી પ્રાંત સંબંધી ઘણું લખાય તેમ છે. પણ રા. રા. મહાસુખભાઇ ચુનીલાલ કે જેઓ વડોદરા રાજ્યના અનુભવી-ઉત્સાહી દેશનેતા અને વિસનગરના એક જૈન શહેરી છે, તેઓએ પ્રગટ કરેલ વિસનગર વૃતાંત આ વકતવ્ય લખવાના વિચાર સમયે મારા જોવામાં આવ્યું, તેમાં વિસનગરની હકીકતો સાથે કડી પ્રાંત અને રાજ્યની વિસ્તારપૂર્વક હકીકતો આંકડા સાથે તથા કાયદા સંબંધી વિવેચન કર્યું છે. તે ગ્રંથના પૃષ્ટ ૧ થી ૮૬ સુધીનાં પૃષ્ટો ગાયકવાડ રાજ્યની વધુ હકીકત જાણવાની ઇચ્છા રાખનારાઓને વાંચવા આગ્રહ કરી રા. મહાસુખભાઇના નીચેના શબ્દો ટાંકી મારૂં વક્તવ્ય પુરૂં કરૂં છું. કારણકે તેવી ટીકાથી ગુરૂશ્રી અને રા. મહાસુખભાઇ બચી શક્યા છે. અર્થાત્ તેઓએ સ્વદેશ અને જન્મભૂમિ તરફની ફરજ બજાવવામાં પોતાનો સારામાં સારો ભાગ અર્પણ કર્યો છે.

" પરદેશની ઝીણામાં ઝીણી વાત કરીએ-આંકડા સાથે, પણ સ્વદેશ માટે કંઇ જાણીએ નહી, બીજા દેશના બીજા શહેરોનાં વખાણ કરીએ પણ પોતાના ગામની પ્રાચીનતા શું હતી ? કેમ મંદ પડી ને કેમ વધે તે માટે કંઈ નહી."

ખરેખર જે દેશમાં જન્મ થયો તેના તરફ જોઇતો પ્રેમ જે ન દાખવે અને બહુ દૂર નજર કરે તે તો પગતળે ન જોતાં માત્ર પારકી પંચાત કરવા જેવું ગણાય.

આવા દોષથી સર્વે મુક્ત થાઓ તેમ ઇચ્છનો.

મુંબઇ
સંવત ૧૯૮૨
માહ શુદ અષ્ટમી

સેવક
લલ્લુભાઇ કરમચંદ દલાલ

સુધારો-પૃષ્ઠ ૨૧૭ થી ૨૨૪ સુધીનાં પાનાનાં નંબરો ડબ્બલ છપાઇ ગયા છે.

शुद्धिपत्रक.

પૃષ્ઠ.	લીટી.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૧	૩	ગુ૦ વિ૦ વૃ૦	ગુજરાત વિજાપુર (વિદ્યાપુર) બૃહદ્ વૃત્તાંત
૨૬	૧૬	નીચે પ્રમાણે	નીચે આ પ્રમાણે
૩૯	૨૨	શાસ્ત્રીનો	શાસ્ત્રોનો
૪૦	૭	પાછો ફરી સંપીલો	પાછા ફરી સંપીલા
૭૬	૬	લોઢા આદિનાંથ	લોઢા આદિના
૧૮૦	૯	અસત્ય	અસ્તેય
,,	૧૭	સ્તેય	,,
૨૦૨	૧૭	અરિહંતને	અરિહંતે
૨૧૨	૬	વિ૦ બ્રા૦ જૈન	વિજાપુર બ્રાહ્મણ વર્ગમાં વૈદિક
૨૩૪	૮	૯૬૧	૯૪૨
,,	૯	૯૪૨	૯૬૧

પ્રથમાવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

વિજાપુર અમારી જન્મભૂમિ હોવાથી તેનું વૃત્તાંત લખવાની કેટલાંક કારણોથી ફરજ અદા કરવા સ્ફુરણા થઇ. વિજાપુરના પ્રાચીન કાળમાં કયા દેશમાં ગણના થતી હતી તે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અવલોકવાની આવશ્યકતા છે. ટૉડરાજસ્થાન, ફાર્બસરાસમાળા, સુધર્મગચ્છપટ્ટાવલિ, તથા જૈનાચાર્યોકૃત કેટલીક પટ્ટાવલિયોમાં વિજયપુર (વિદ્યાપુર) વિજાપુરનો નામોલ્લેખ વગેરે હકીકત મળી આવતાં વિજાપુરના આસપાસના પ્રદેશને લગતા ઇતિહાસનું જેટલું બને તેટલું અવલોકન કર્યું; વિજાપુર સંબંધી એક લેખ બારોટના ઘરમાંથી મળી આવ્યો. તે વિજલદેવ પરમાર સંબંધી હતો. તેને વૃત્તાંતમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. ફાર્બસ રાસમાળામાં વિજયપુર (વિજાપુર) વસાવવા સંબંધી જે વૃત્તાંત હતું તેને પણ વિજાપુર વૃત્તાંત સાક્ષ્યર્થે ઉધ્ધૃત કર્યું છે. વિજાપુરના પૂર્વ દિશાથી કંઇક અગ્નિખૂણા તરફ સાબરમતીના કાંઠાપર આવેલ જૂના સંઘપુર ગામમાં શ્રીચંદ્રપ્રભુના દેરાસરની ભીંતમાં બબ્બે હાથ લાંબાં તથા એકેક હાથ પહોળાં બે પાટીયાં પર એક લેખ છે તે વાંચવા તરફ લક્ષ ગયું. સં. ૧૯૨૪ના રેલમાં તે તણાયું ત્યારે જૂનું સંઘપુર ભાંગ્યું અને નવું સંઘપુર વસ્યું–જૂના સંઘપુરના દેરાસરમાં જે લેખ છે તે પૂર્વે ઘાંટુના દેરાસરમાં હતો. ઘાંટુમાં એ શિલાલેખ વિજાપુરથી ગયો હોય એમ કલ્પના થાય છે. ઘાંટુના દેરાસરનું ખંડીયેર હજી વિદ્યમાન છે. વિજાપુરના દેરાસરનો મુસલ્માનોના વખતમાં ભંગ થયો. તે વખતે પ્રાયઃ તે શિલાલેખને ઘાંટુને સુરક્ષિત જાણી ત્યાં લેઇ જવામાં આવ્યો હોય અને પશ્ચાત્ સં. ૧૮૧૫ લગભગમાં ઘાંટુનો ભંગ થયો ત્યારે તે શિલાલેખને જૂના સંઘપુરના દેરાસરમાં મૂકવામાં આવ્યો હોય એમ કેટલીક વૃદ્ધ કિંવદન્તીથી અનુમાન કરાય છે. જૂના સંઘપુરમાં જે શિલાલેખ છે તે વાંચતાં વિજલદેવ પરમારે ત્રીજી વારનું વિજાપુર મૂળસ્થાને વસાવ્યું એમ વિજાપુર વૃત્તાંતમાં લખવામાં આવ્યું છે. તેને ટેકો મળે છે. તેમાં વિશેષ એટલું છે કે **વિજલદેવના પુત્ર બાહડે વિજાપુર વસાવ્યું** એમ શિલાલેખથી સિદ્ધ થાય છે. સંઘપુરના દેરાસરમાં ચાર શિલાના પાટીયાપર શિલાલેખ હતો તેમાંથી બે પાટીયાં વિજાપુરમાં આવેલાં સંભવે છે. હાલ ત્યાં બે પાટીયાં છે તેથી તથા તેમાંની અધુરી હકીકતથી કેટલીક બાબતોનો ચોક્કસ નિર્ણય થઇ શકતો નથી. વિજાપુરમાં પદ્માવતીના દેરાસરમાં તથા શ્રી ચિંતામણિ દેરાસરમાં બે શિલાલેખના પાટીયાનો તપાસ કરાવ્યો પરંતુ તેની પ્રાપ્તિ થઇ શકી નથી. વિજાપુર સંબંધી શિલાલેખમાં જે શ્લોકો છે તેમાંથી કેટલાક અક્ષરો તથા લીટીયો સ્પષ્ટ રીતે વંચાતી નહીં

હોવાને લીધે સ્પષ્ટ-પૂર્ણ હકીકતનો બોધ થવામાં અન્તરાય થયો છે. ઐતિહાસિક વિષય જીજ્ઞાસુ સાક્ષરોને આ સંબંધીની હકીકત જણાવવા માટે સંઘપુરના જૂના દેરાસરના બન્ને પાટીયાના શિલાલેખને અત્ર ઉતારવામાં આવે છે અને પશ્ચાત તેમાંથી વિજાપુર સંબંધી હકીકતના ઉપયોગી શ્લોકોનો ગુજરાતીમાં તરજુમો આપ્યો છે.

महता वतालो राजस्य लीलां ललितां दधाति ॥ ६६ ॥ निःशेष सूनुनिवहस्य शिरोवतंसो यस्यास्ति विरधवलो वसुधाधिनाथः । यस्मिन् जगत्रितयविस्मयनीयवृत्ते शौर्येण साधुविनयः समुपैति मंत्री ॥६७॥ यस्याग्रे प्रतिपक्षवीरपटली दोर्दंडसंप्रेरितप्रेंखत्खड्गमुखा स्रजक्षततते रुढाकिणाली शुभा । कस्तुरीतिलकाकृतिः सुरभयंत्यत्युन्नतं विस्तृतं भूते कीर्त्तिलतावलिप्रसविनं शौडीर्यकल्पद्रुमं ॥ ६८ ॥ वाग् यस्य सूनृततमामृतसारणीव सामंतमंत्रीजनताहृदयामरद्रून् । संसिंचति विविधकामफलप्रसूत्या वाढं चिराय रचयत्युदयर्धिकामान् ॥ ६९ ॥ तारुण्ये परिणतशेमुखीकमौलिः पुष्पेशोर्निशितशरेषु दत्तकौंढ्यः । सद्धर्मप्रणयिषु पक्षपातशाली यः पृथ्वीमवति तपःसुतायमानः ॥ ७० ॥ यस्य वीसलदेवाद्या जगद्विजयिनोऽङ्गजाः । चित्रमिंदिरया योगं नयंति पुरुषोत्तमान् ॥ ७१ ॥ तादृक् पितामहपितृप्रभवेषु येषु स्फारस्फुरत् सुकृतविक्रमवैभवेषु । हव्यात्कणेष्विव हिरण्यविभास्वरेषु स्वप्नेऽपि नाक्रमाधियं तनुतेऽरिवर्गः ॥ ७२ ॥ सूर्याचंद्रमसाविव स्वमहसा निर्धूतदिक्तामसौ लेखाचार्यकवी इव प्रतिभया ज्ञातत्रिलोकीतलौ । वाणीश्रीतनयाविवार्थपरमौ श्रीवस्तुपालोऽनुजस्तेजःपाल इमौ च यस्य सचिवौ राज्यं विधत्तो महत् ॥ ७३ ॥ श्रीभीमदेवे नृपतौ कुतोऽपि साम्राज्य संभारधुरापरारि । श्रीकोलकेलिर्लवणप्रसादो विश्वंभराभारमयं बिभर्ति ॥७४॥ क्षोणीभृत् स्वयमुत्कटैः स्वकटकैः संवर्मितः सर्वतो दो....द्दामरचंड चौरचरटे....पत्रस्तुराटाव्यत । यस्मिन् राजनि तेषु वर्त्मसु वधूरे काकिनी कांचनैर्गोलैः कंदुककेलिकौतुकवती स्वैरं परिभ्राम्यति ॥७५॥ यस्यपूशालक्षतिप्रसृतमहिमया पद्मयाऽस्तादशाशा पातुं भक्तामलजा (?)

....मदतितरां दूरतः कीर्तिकांता । सोऽयं शेषावतारः क्षितिधृतिविधये सत्प्रतापैकमित्रः पुत्रस्तस्यापरोपि प्रमदयति कुलं वीरमः पात्रमौलिः ॥ ७६ ॥ यद्वनमत्त मतंगजा मृगपतेर्यद्वदि .... हरणाद्य....द्वत्रसन्मानसाः । संख्ये तद्वदसंख्यतामपि गताः प्रोद्दामशौर्योद्धता यस्माद्विस्मयनीयविक्रमभृतो न....त्यवश्यं द्विपः ॥ ७७ ॥

आशापल्लीं विमलविपुलां खेटकांतारदेश

मा .... संपद परिलसत्कंदरां मंदिराभां ।

यत्रा ... मदभरसमारूढपंचास्यकल्पे

गर्ज्जत्यूर्ज्जत्यरिनृपमृगाः प्राणपाता वसंति ॥ ७८ ॥

× × × ×

तल्लमौलिं द्युजयिविभवां तस्य चालंकरिष्णो–

रास्ते वीजापुरमुरु पुरं सप्त (?) दिक्षु प्रकाशं ।

यस्मिन् दिव्ये दिवसितशिर (?) मुल्लसंत्यः पताकाः

स्वर्गगोद्यल्ललितलहरीविभ्रमं प्रोद्वहन्ति ॥ ७९ ॥

यच्छ्रीवीजलदेवस्य जनकस्य यशोऽर्थिना ।

चक्रे वाहडदेवेन परमारकुलेंदुना ॥ ८० ॥

यशोधवलितावनीतलतया यथा..............

............यशोधवलमभिंगधदवति स्वीकारिकः ।

नयप्रियशिरोमणिर्मतिमदुत्तमो यो बुधान्

....महोद्ववमयानयं वितनुते........॥ ८१ ॥

तत्कुलस्वाम्यनुमंत्री यस्य व्यापारभारमुद्वहति ।

शिष्टेपु पक्षपाती दुष्टेप्वपि तादृशश्चित्रं ॥ ८२ ॥

यस्मिन्........भाधिवासमधुरा तुंगा निकेतावली

साध्यो हंत जनश्च दानविधिनोपात्तस्वलक्ष्मीफलः ।

पात्रापात्रविवेचनात् तदनघं पात्रेपु वैशिष्ट्यवत्

पात्रायागमशास्त्रसंनिगदितैरिद्धा (?) निपुण्याग्रणीः ॥८३॥

विप्रक्षत्रियवैश्यशूद्रनिवहः स्वे स्वे सदा कर्मणि
प्रोद्यच्छन्नपमत्सरः सरभसं निर्वर्ण्य कंचिन्नरं ।
यत्रापत्पतितं समुन्नतमनाः सर्वैः प्रकारैः क्षणात्
प्रोद्धृत्यैव सुखीभवन् कृतमहासत्पौरुपेयायते ॥ ८४ ॥

यत्र व्रजंति सुमनःप्रकरप्रकार—
सौरभ्यभंगिभरवासितदिक्कटानि ।
त्रैलोक्यदृक्कुवलयावलिचंद्रवक्त्र—
दिव्यांगनानि भवनानि विमानलीलां ॥ ८५ ॥

यस्मिन्नीश्वरमंदिरेष्वनुदिनं भूयो महीयो महः
प्रारंभाद्भुतविभ्रमेषु विलसन्मंगल्यतूर्यस्वनैः
आधत्ते सुरसद्मधूपसमयातोद्यानवद्यध्वनि—
न्नीतः स्फूर्तिभरं प्रनर्तितशिखी विश्वस्य शव्दात्मतां ॥८६॥

विभाति यस्मिन् रुचिरा सुवस्त्रैः
प्रसाधिता रत्नसुवर्णभंग्या ।
श्रीखंडकर्पूरकुरंगनाभी—
हृद्या पणाली पणभामिनीव ॥ ८७ ॥

यत्र श्राद्धगणः स्फुरद्विधिपथप्रस्थास्तुपरस्थास्तुता
गाढालिंगितमर्थजातमखिलं नक्तंदिवं भावयन् ।
निष्पारं भवसागरं तितरिषुस्तीर्थेशपोतं श्रितो
नित्यानंदमयीं विमुक्तिवनितामाप्तुं सदोद्यच्छते ॥ ८८ ॥

तत्रांबडजेहडसोमदेवदेवधरदेहडादीनां ।
श्राद्धानां समुदायो निवसति वसतिः शुभगुणानां ॥ ८९ ॥

सुदर्शनधराधराधिपतिधीरताजित्वरं
सुदर्शनसहोदरं विबुधशात्रवोत्सादने ।
सुदर्शनमिवाखिलप्रवरतत्त्वसंवीक्षणे
सुदर्शनरथिं दधद्हृदयरेव (?) य उद्योतते ॥ ९० ॥

यस्याहर्निशमेव सर्व्वचरणश्रीयोगमाकांक्षतः
संसारं विषवृक्षवत् कटुफलं दूरेण तित्यक्षतः ।
श्रीमन्मुक्तिनितंबिनीकुचतटक्रोडे रिरंसास्पृशः
पाणौ न्यस्यति साधुदेशविरतिर्निस्तंद्रभद्रावलीं ॥ ९१ ॥

× × × ×

इतश्च । दोषायोगमनोरमकुमुदिनीक्षीरोदवेलासुहृत्
कीर्तिस्फूर्तिविसृत्वराप्रतिहतप्रोद्दामगोवैभवं ।
प्रेयः सौम्यमपास्ततापममृतेच्छूनां भृशं वल्लभं
चित्रं नित्यमुदित्वरं हततमो जागर्ति चांद्रं कुलं ॥ ९२ ॥

सूरिस्तस्मिन् सुरपथ इव व्यातते वर्धमानः
प्राद्योतिष्ट प्रहततमसा ज्योतिषा वर्धमानः ।
यस्त्रैलोक्ये शुभगुणगणैर्नापने (?) वर्धमानः
ख्यातिस्फार्ति प्रभुरिव जिनो देवता वर्धमानः ॥ ९३ ॥

मोहांधतमसव्यामत्सम (?) व्यामर्शदर्शनान ।
तत्क्षणात् सुदृशश्चक्रे यद्भारत्यमृतांजनं ॥ ९४ ॥

शिष्यस्तस्य जिनेश्वरः प्रभुरभात् पट्टेपि सामान्यके
यो मन्ये निजसूरिवक्त्रशशभृज्ज्योत्स्नाभरस्फारिते ।
श्रीमद्दुर्लभराजराट्परिषदि व्यामज्ज्य वैयठिधकान् (?)
वाक्याब्धौ कृतिनां शिवाय परमं प्राकाशयत् सत्पथं ॥९५॥

वाग्वैभवं सुकवितां स्वपरश्रुतार्थ–
तत्त्वज्ञतां परमनिर्वृतिसत्वरत्वं ।
तर्काध्वपांथमणितां प्रतिबोधशक्तिं
यस्यापरैरसदृशं निपुणा गृणंति ॥ ९६ ॥

अंतेवासिकदंबकैकतिलकस्तस्यावभासत् तत–
स्तीर्थे श्रीजिनचंद्रसूरिरसमप्रज्ञास्तवाचस्पतिः ।
श्रीकांतो नरकं निराकृततरां धर्मोद्धुरो गोभर–
न्यासैर्यः समितौ हठात् सुमनसां प्रत्यर्थिनः प्रामथीत् ॥९७॥

संवेगरंगशाला सुरभिः सुरविटपि कुसुममालेव ।
शुचिसरसामरसरिदिव यस्य कृतिर्जयति कीर्तिरिव ॥९८॥

गुरुभ्राता तस्य प्रभुरभयदेवो यतिपतिः
पदंज्योतिर्धामद्युमणिरिव नाकं न्यविशत ।
यदीयं गोचक्रं विरचितनवांगीविवरणं
प्रसूते कामांश्च क्षपयति च कामं त्रिजगतः ॥ ९९ ॥

से शिष्याः स्वगुरुं युगप्रवर इत्युद्भासयंत्युद्भुजा
यं त्वन्येपि गुणावलीविलसितैरानंदिता निर्भरं ।
यस्य स्तंभनभूषणं जिनपतिर्नीलोत्पलश्यामलः
सद्धामा कुमुदेंदुकुंदविशदं विश्वे यशस्तायते ॥ १०० ॥

अथमलगुणग्रामोऽमुष्मादधितजिनागमः
प्रवचनधुराधौरेयोऽभूद् गुरुर्जिनवल्लभः
सकलविलसद्विद्यावल्लीफलावलिविभ्रमं
प्रकरणगणो यस्यास्येंदोः सुधा बिभृतेतराम् ॥ १०१ ॥

सम्यक्त्वबोधचरणैस्त्रिजगज्जनौघ—
चेतोहरैर्वरगुणैः परिरब्धगात्रं ।
यं वीक्ष्य निस्पृहशिखामणिमार्यलोकः
सस्मार सप्रमदमार्यमहागिरीणां ॥ १०२ ॥

तस्मिन् महात्मनि समेयुषि नाकलोकं
तीर्थं बभार भगवान् **जिनदत्तसूरिः** ।
नामापि यस्य बत पार्श्वविभोरिवाशु
सर्वं भयं हरति मंगलमातनोति ॥ १०३ ॥

यस्मिन्नंजनभृंगमासितरुणांभोभृत्ककुत्कुंजर—
श्रीलुंटाकगभीरधीरमधुरध्वाने वृषं जल्पति ।
पीयूषैरिव पूर्यमाणमनसो भव्या प्रजह्लादिरे
विश्वे वादिगजा गलन्मदभरा द्राक् कांदिशीक्यं दधुः ॥१०४॥

सौभाग्यैकनिधिस्ततो जिनमतस्योत्तंसलीलां दधे
सूरिः **श्रीजिनचंद्र** आर्द्रहृदयो दुःखार्त्तजंतून्प्रति ।

यं लोकोत्तरया श्रिया श्रितततनुं संसारपाथोनिधे–
स्न्मंथप्रथितं निरीक्ष्य जिन इत्यंहूचोर्निपेतुर्बुधाः ॥१०५॥
यो लावण्यगभीरिमातिशयवान् वार्धि विजिग्येतरां
वाचोयुक्तिविचक्षणत्वधिषणाप्राग्भारभाग् गीःपतिं ।
यस्मिन् पुण्यपरंपरापरिणतेरेकत्र पात्रे विभौ
संघः सर्वविपद्युतः प्रमुदितो मुक्तिं प्रति प्रास्थित ॥१०६॥
ततो जिनपतिः प्रभुर्गुरुवतंसचूडामणि–
र्जिनाधिपतिशासनं समुदनीनमत् सन्मनाः ।
समग्रगुणमालिकासमतियातस्त्तर्यावले–
र्व्यलोक्यततरामहो किमपि वैशिष्ट्यभृत् ॥ १०७ ॥
यस्मिन् परीषहचमूभरसंसहिष्णौ
नानोपसर्गपटलीं विकटां विजिष्णौ ।
ऊर्जत्तपःश्रियि परोपकृतिप्रवीणे
श्रीवीरनाथजिनतां प्रथयंति धन्याः ॥ १०८ ॥
तस्याथ भूपति जिनेश्वरसूरिरिद्ध–
मृद्धं गुणैः पदमिदं कुमुदावदातैः ।
यो वादिकुंजरघटामदशोपलीला–
लब्धप्रसिद्धिरपि जातु मदं न धत्ते ॥ १०९ ॥
यस्मिन् व्याख्याति धर्मं जिन इव जनता निर्विदं नो जिहीते
निर्वेदं वांछति द्राक् परिणतविरसा सारसं मारस्रूपा ।
आचार्यीया गुणानामनुपममहिमा साधु षट्त्रिंशतो यो
बिभ्राणः प्राणभाजाममृतमय इवानंदथुं संतनोति ॥११०॥
कदाचिदथ स क्षमां चरणलीलया लालयन्
दिशन् विधिपथक्रियां जिनमतोन्नतिप्राणितः ।
सुगोभिरिव बोधयन् सपदि भव्यकजा–
करानुपत्मेर्शमयंस्तमो रविरिवैष बीजापुरं ॥ १११ ॥

इतश्च । क्ष्माभृद्धामसमृज्ज्वलः सुसरलः प्रोत्तुंगिमोर्ज्जस्वलः
सन्मार्गस्थितिनिश्चलः शुचिवलः प्रोच्चैर्दलत्कंदलः ।
उद्यन्मंगलमंडलः क्षतमलः पर्वावलीपेशलः
श्रेयानस्ति परिस्खलत्खलजलः श्रीमालवेशः क्षितौ ॥११२॥
तदलंकृतिकृतिनिर्मल–मुक्ताफलसंनिभः स्फुटप्रातिभः ।
हम्मीरपुरनरेश्वर–मंत्रीश्वरोऽभूद् विजयपालः ॥ ११३ ॥
तस्य पुत्रो गुणग्रामरामणीयककेलिभूः ।
हम्मीरपत्तनामात्यः समभूट्टटकाभिधः ॥ ११४ ॥
छायावितान इव संश्रितलोकताप–
सर्वंकषो नयनमानसदत्ततोपः ।
प्रह्लादनः सदनमद्भुतसद्गुणानां
तस्यात्मजः समजनिष्ट यथार्थनामा ॥ ११५ ॥
जनकमट्टशतापराहिस्तनो स्त्रिजग........

એ શિલાલેખમાંથી વિજાપુરના ઇતિહાસને પ્રકાશિત કરનારા શ્લોકોનો ભાવાર્થ નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવે છે.

ભાવાર્થ.

સ્વર્ગને જીતી લેનાર વૈભવવાળા તેજસ્વી તાજને અલંકૃત કરનારા તે રાજાને સર્વ દિશાઓમાં ભૂષણરૂપ **વીજાપુર** નામનું શ્રેષ્ઠ નગર છે, જે દિવ્ય નગરમાં મંદિરોના ઉંચા શિખર ઉપર ફરકતી પતાકાઓ સ્વગલોકની મનોહર લહરીઓના વિભ્રમને વહન કરે છે. ૭૯

જે નગરને પરમારકુલમાં ચંદ્રસરખા આહુડદેવે પોતાના પિતા વીજલદેવનો યશ ફેલાવવાની ઇચ્છાથી કર્યું (વસાવ્યું) હતું. ૮૦

એંશીમાં શ્લોકમાં યશોધવલનું વર્ણન જણાય છે કે જેણે પોતાના યશવડે અવનીતળને શુભ્ર કર્યું હતું, અને જે નયપ્રિય પુરૂષોમાં શિરોમણિ તથા મતિમાન્ મનુષ્યોમાં ઉત્તમ હતા. ૮૧

શિષ્ટ પુરૂષો પર પ્રેમ ધારણ કરનાર, તેવાંજ દુષ્ટ મનુષ્યો તરફ પણ સ્નેહ ધારણ કરનાર કુલમંત્રી જેના કાર્યભારને ધારણ કરે છે. ૮૨

જે નગરમાં નિવાસ યોગ્ય ઉંચી ગૃહપંક્તિ વિદ્યમાન છે અને જ્યાં ધનવંત મનુષ્ય નિપુણ હોઇને પાત્રાપાત્રની પરીક્ષા કરી **આગમશાસ્ત્ર** કથિત ગુણોવડે વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ પાત્રોને દાન આપી પોતે મેળવેલી લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરે છે. ૮૩

જ્યાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર જનસમુદાય હમેશાં પોતપોતાના કાર્યમાં ઉદ્યમવાન્ છે. તથા મત્સર રહિત અને પ્રશસ્ત ઉંચા મનવાળો છે. અને કોઇપણ મનુષ્યને આફતમાં આવેલો જોઇ, સર્વ પ્રકારોવડે ક્ષણવારમાં તેનો ઉદ્ધાર કરીનેજ સુખી થાય છે. તેથી મહાન્ સત્પુરૂષોનું બરાબર આચરણ કરે છે. ૮૪

જ્યાં સુગંધિત પુષ્પોના સમુહની અનેક પ્રકારની સુગંધદ્વારા દિશાઓ બહેકી રહે છે. તથા જ્યાં સ્વર્ગ–મૃત્યુ–પાતાળના–પ્રાણીઓની દૃષ્ટિ રૂપ કુમુદની પંક્તિને પ્રફુલ્લિત કરવામાં ચંદ્રમુખી દિવ્ય અંગનાઓ વસે છે. તેથી જે નગરનાં ગૃહો ખરેખર વિમાનની શોભાને ધારણ કરે છે, ૮૫

જે નગરમાં લક્ષ્મીવંત શ્રેષ્ઠીઓની હવેલીઓમાં પ્રતિદિવસ વારંવાર શરૂ કરાતા પવિત્ર મહોત્સવો અને અદ્ભુત વિભ્રમોને વિષે વાગતાં માંગલિક વાજાંના શબ્દો વડે દેવલોકના દેવદુંદુભિના નિર્દોષ ધ્વનિને સ્ફુર્તિમાં લાવવા પૂર્વક મયુરોને નચાવતા છતાં જગતને શબ્દસ્વરૂપી કરે છે. ૮૬

જે નગરમાં સારાં વસ્ત્રો વડે સુશોભિત થએલી અને રત્ન–સુવર્ણાદિની રચના વડે અલંકૃત થએલી, તથા ચંદન–કપૂર–કસ્તૂરી વડે હૃદયને આકર્ષિત કરનારી બજાર, વેસ્યાની જેવી શોભે છે. ૮૭

જે નગરમાં શ્રાવકોનો સમુદાયસ્ફુરાયમાન વિધિપથમાં પ્રસ્થાન કરે છે. અને રાત્રિદિવસ સઘળા પદાર્થોને વિનશ્વર જાણે છે, તથા પારરહિત સંસારસાગરને તરી જવા ઇચ્છા ધરાવનારો હોઇ તીર્થંકર–પરમાત્માના ધર્મરૂપ વહાણનો આશ્રિત બના નિત્યાનંદ સ્વરૂપવાળી મુક્તિરૂપી વનિતાને પ્રાપ્ત કરવા સદા ઉદ્યમ કરે છે. ૮૮

તે નગરમાં શ્રેષ્ઠ ગુણોને ધારણ કરનારા **અંબડ, જેહડ, સોમદેવ, દેપધર, દેહડ,** વિગેરે શ્રાવકોનો સમુદાય વસે છે. ૮૯

જે સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારો છે. ૯૦

જેને હમેશાં ચારિત્ર લેવાની ઇચ્છા છે તથા જે વિષવૃક્ષની પેઠે કડવા ફલવાળા સંસારનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છે છે. તથા જે મુક્તિરૂપી સ્ત્રીના હૃદય ઉપર રમવાની ઇચ્છા ધરાવે છે અને સમ્યગ્પ્રકારે ધારેલી દેશવિરતિ જેના હાથમાં અનેક પ્રકારની આનંદ–શ્રેણીને આપે છે. ૯૧

૯૦ મા શ્લોકમાં તથા બીજા શ્લોકોમાં પણ અક્ષરો બરાબર વંચાયા નહિ હોવાને લીધે તથા વંચાતા અક્ષરોથી અર્થ સંગત થતો નહિ હોવાથી સ્ફુટ ભાવ દર્શાવી શકાયો નથી.

વિજાપુર સંબંધી હકીકતમાં **સંઘપુરના શીલા લેખથી** કંઈક અજવાળું ઉપર પ્રમાણે પાડયું. હવે વિજાપુરની કયા દેશમાં ગણના કરવી તેનો ઉહાપોહ કરવામાં આવે છે. વિજાપુર–વડનગર–પાટણ મહેસાણા વિગેરે શહેરોની પૂર્વે કયા દેશમાં ગણના થતી હતી તેનો પ્રાચીન ઐતિહાસિક પુસ્તકોથી નિર્ણય થઇ શકે તેમ છે. મનુસ્મૃતિમાં **સરસ્વતી** અને **દૃષદ્વતી** એ બે નદીઓના મધ્ય પ્રદેશને બ્રહ્માવર્ત દેશ કહેવામાં આવે છે એમ જણાવ્યું છે. અંબાજી કુંભારીયાથી એક ગાઉ છેટેથી સરસ્વતી નદી નીકળે છે અને તે કચ્છના રણમાં સમાઇ જાય છે. હવે બીજી દૃષદ્વતી નદીનો વિચાર કરીએ. સાબરમતી સાંબર સરોવરમાંથી નીકળે છે. તેના ઉપર સદા વાદળાં રહેવાથી તેને **સાભ્રમતી** પણ કથવામાં આવે છે. વલ્લભીપુરમાં શીલાદિત્ય રાજાના સમયમાં થએલ **શ્રીધનેશ્વરસૂરિ** કે જેમણે શત્રુંજય મહાત્મ્ય નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે તેમાં સાભ્રમતી (સાબરમતી) નો ઉલ્લેખ છે. મનુસ્મૃતિમાં લખેલી દૃષદ્વતી નદી કઇ ? તેનો વિચાર કરવો ઘટે છે. પત્થરા વાળી નદીને દૃષદ્વતિ એવું ગુણ નિષ્પન્ન નામ આપવામાં આવ્યું છે. મેવાડના પર્વતોને ભેદીને સાબરમતી નદી ખંભાતના અખાતને મળે છે. મેવાડથી ઠેઠ એકલારા ગામ સુધી સાબરમતીને અવલોકવામાં આવે છે તો તેમાં મોટા મોટા પત્થરો પડેલા જણાય છે સાબરમતીના પટ્ટપર અને તેમાં ઘણા પત્થરો હોવાથી તેને દૃષદ્વતી કહેવામાં આવી હોય એમ જણાય છે તથા તેના પર ચોમાસા શિયાળામાં ઘણા વાદળાં હોવાથી શ્રી ધનેશ્વરસૂરિએ તેને સાભ્રમતી તરીકે તે વખતની પ્રસિદ્ધિથી લખી હોય એમ જણાય છે આબુજી પાસે ખારી કરીને એક નદી વહે છે પણ તે સામાન્ય છે. તેમાં તે પત્થરો પણ પણ નથી માટે સાભ્રમતીને દૃષદ્વતી પૂર્વે મનુના સમયમાં કહેવામાં આવતી હોય એવા અનુમાન ઉપર આવીયે છીએ.

મનુસ્મૃતિ દ્વિતીયોધ્યાય.

सरस्वतीदृषद्वत्योर्देवनद्योर्यदन्तरम् ।
तं देवनिर्मितं देशं ब्रह्मावर्तं प्रचक्षते ॥
तस्मिन् देशे य आचारः पारम्पर्यक्रमागतः ।
वर्णानां सान्तरालानां स सदाचार उच्यते ॥

સરસ્વતી અને દૃષદ્વતી એ બે દેવનદીઓની વચ્ચમાં જે દેવનિર્મિત દેશ છે તેને **બ્રહ્માવર્ત** દેશ કહે છે. સરસ્વતી અને સાબરની વચ્ચે આવેલો દેશ હાલ જે છે તેને બ્રહ્માવર્ત દેશ કહેવામાં આવે છે. હિંદુઓ સાભર નદીને દેવનદી માને છે. કલિમાં ગંગાની પેઠે સાબરનો મહિમા વધશે એમ કેટલાક વેદાન્તી બ્રાહ્મણો કહે છે. એવા નિર્ણયપર આવ્યાથી ગુજરાતને પૂર્વે બ્રહ્માવર્ત દેશ કથવામાં આવતો હતો એમ મનુસ્મૃતિના શ્લોકથી સિદ્ધ થાય છે.

બ્રહ્માવર્ત દેશ પશ્ચાત્ તેને **આનર્ત દેશ** કહેવામાં આવતો હોય એમ કેટલાક ઐતિહાસિક પુરાવાના (કૂર્મ ક્ષત્રિય પાટીદારોના ઐતિહાસિક પુસ્તક) આધારે કહેવામાં આવે છે. શિલાદિત્ય રાજાના સમયમાં તેની સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં ગણના થતી હોય એમ કેટલાંક અનુમાનોથી પ્રાયઃ અવબોધાય છે. પશ્ચાત્ વિદેશી હુણ **અને ગુર્જરોની સ્વારીઓ સૌરાષ્ટ્રપર આવી** અને તેઓએ સૌરાષ્ટ્રને જીતી લીધો. તે ગુર્જરોના નામે ગુર્જરત્રા, (ગુજરાત) દેશના પ્રસિદ્ધિ થઇ. સૌરાષ્ટ્ર, લાટદેશ, વગેરે ઘણા દેશો મળીને હાલનો ગુજરાત દેશ ગણાય છે. ઐતિહાસિક પુસ્તકો, શિલાલેખો વગેરેનો જાહેરમાં પ્રકાશ થતાં આ વિષયપર ખરેખર વિશેષ પ્રકાશ ભવિષ્યમાં પડશે. કાનમ, ચરોત્તર, દંડાવ્ય, પ્રંધાર, લાટ, વગેરે ઘણા દેશોનો હાલના ગુજરાતમાં સમાવેશ થાય છે. ઐતિહાસિક ગ્રન્થોમાં ગુર્જર દેશ એ પ્રમાણે દેશની કયા સૈકાથી ખ્યાતિ થઈ તે સંબંધી હાલ ઐતિહાસિક સાક્ષરો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ, વગેરે સાક્ષરો ગુર્જરાતના ઇતિહાસ સંબંધી અપૂર્વ શોધખોળોની પ્રવૃત્તિમાં લીન થયા છે. વિજાપુર વગેરે પ્રદેશ હાલ, ગુજરાત દેશના નામે ઓળખાય છે. **વિજાપુરનો ગુજરાત દેશમાં સમાવેશ થાય છે.** વિદેશી ગુર્જરો પોતાની પાછળ ગુજરાત એવા દેશથી પોતાના નામને અમર કરી ગયા છે તથા ગુજ્જર વણિક નામની જાતિને પણ પોતાના નામથી પ્રસિદ્ધ કરી ગયા છે.

વિજાપુરનો ગુજરાતમાં સમાવેશ થાય છે એમ ઉહાપોહથી નિર્ણય કરીને હવે મૂળ વિષયપર આવીએ છીએ. વિજાપુરની ઐતિહાસિક બીના તપાસવાને માટે અમોએ વિજાપુરના પ્રાચીન રહીશોને તેના લેખો સંબંધી ઘણું પૂછ્યું અને તેઓના મુખથી કિંવદંતીઓ સાંભળીને તે ઉપરથી કેટલીક અનુમાન કલ્પના ચિતરી છે. તેથી વાંચકો અમારાપર ઉદારભાવથી કેટલીક બાબતોમાં ક્ષંતવ્ય બુદ્ધિ ધારણ કરશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

અમારી જન્મભૂમિ સ્થળ વિજાપુર હોવાની શરીર પોષવામાં, કેળવણી લેવામાં અને **આત્મોન્નતિના સર્વ ઉપાયો પ્રાપ્ત કરવામાં, તેનો ઉપકાર અવબોધી** વ્યાવહારિક **ફરજદૃષ્ટિએ** વિદ્યાપુરીય જનોને **સ્વજન્મભૂમિ** સ્થળના **ઐતિહાસિક**જ્ઞાનથી ચડતી પડતીનો પૂર્ણ વિવેક પ્રાપ્ત થાય અને ચડતીના હેતુઓને અવલંબે એ ઉદ્દેશના કર્તવ્યની પ્રાધાન્ય દૃષ્ટિએ વિજાપુર વૃત્તાંત લખવાની પ્રવૃત્તિ થયેલી છે તે સુજ્ઞજનો સહેજે અવબોધી શકશે. ગર્ભવાસમાં માતાપિતાનો પુત્રોપર મહાન્ ઉપકાર થાય છે, તેવોજ જન્મભૂમિનો ઉપકાર પણ હોય છે, નિષ્કામીદશાએ ત્યાગી થઇને પણ મહાત્માઓને એ સ્વફરજદૃષ્ટિએ તથા **परस्परोपग्रहो जीवानाम्** એ સૂત્રદૃષ્ટિએ નિષ્કામપણે જન્મભૂમિ-દેશીય-મનુષ્યોને અનેક રીતે બોધ આપવો

જોઇએ કે જેથી તેઓ જન્મભૂમિના ઉપકાર—ઋણમાંથી ઉપદેશ ફરજ અદા કરી છૂટી શકે. મહાત્માઓની વસુધા-કુટુંબ દૃષ્ટિ હોય છે. સર્વ ભૂમિપર સમાનભાવ હોય છે તો પણ જગતના વ્યવહારની દૃષ્ટિએ સંસારી મનુષ્યોને સ્વજન્મભૂમિ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય અને તેઓ વિવેક પ્રાપ્ત કરીને વ્યાપક દૃષ્ટિવાળા બને તેવી દૃષ્ટિનાં પગથીયે ચઢાવવાની મુખ્ય ફરજ તેઓની હોય છે. **महाजनो येन गतः स पन्थाः, यद्यदाचरति श्रेष्ठः तत्तदेवेतरो जनः** એ સૂત્ર પ્રમાણે બાળજીવોને સ્વભૂમિપ્રેમ પ્રગટે, દેશપ્રેમ પ્રગટે, સ્વકર્તવ્ય કર્મ સુઝે, સ્વોન્નતિના ઉપાય સુઝે એવી દૃષ્ટિએ મહાત્માઓને બાળજીવોના વિચારોને પોતાના ઉપર આરોપ કરી પ્રવૃતિ કરવી પડે છે અને અન્તરથી સાક્ષીરૂપ પાત્ર બની કર્તવ્ય બજાવી નિર્લેપ રહેવું પડે છે એ નિયમને અનુસરી વિદ્યાપુર વૃત્તાંત લખવામાં પ્રવૃતિ થઇ છે—સર્વને પરસ્પર એક બીજાનો ઉપકાર છે. જન્મભૂમિના ઉપગ્રહ (ઉપકાર) ને ગ્રહ્યા વિના કોઈ પણ જીવી શકતો નથી. નિષ્કામદૃષ્ટિએ ગમે તે રીતે સ્વફરજથી જન્મભૂમિનો ઉપકાર પાછો વાળવો જોઇએ, નિષ્કામદશાએ ત્યાગી મનુષ્યો લેખો, ગ્રંથો અને ઉપદેશ આપીને સ્વફરજ અદા કરી સ્વજન્મ ભૂમિનો ઉપકાર વાળી શકે છે. માતા-પિતાનો ઉપકાર, શિક્ષકોનો ઉપકાર, આજુબાજુના સંબંધીઓનો ઉપગ્રહ, પાંચ ભૂતનો ઉપકાર, ધર્મ-વિદ્યા દાતાઓનો ઉપકાર વગેરે અનેક જાતના ઉપકાર તળે આ લેખકનો આત્મા આવેલ છે તેથી તે સ્વજન્મભૂમિને ઉપગ્રહ કરવા સ્વફરજ અદા કરે છે. **માતાપિતા,** કુટુંબ, પશ્ચાત્ **શિક્ષકોના** ઉપકાર, પશ્ચાત્ જૈનદોશી શેઠ **નથુભાઇ** મંછાચંદના ઉપકારથી **ઉપગૃહીત** થવું પડ્યું. સં. ૧૯૪૭ ની સાલથી વિદ્યાશાળામાં ધાર્મિક શિક્ષણ લેવા માંડ્યું, ત્યારથી દોશી નથુભાઈ મંછાચંદના સંબંધમાં આવવું પડ્યું. દોશી નથુભાઇ મંછાચંદના અનેક ગુણોની અસર અમારા આત્માપર થઇ. વિજાપુર વિદ્યાશાળાના વહીવટમાં શેઠ નથુભાઇ મંછાચંદ સં. ૧૯૨૪ ની સાલથી શેઠ મંછારામ લવજીની સાથે જોડાયા. શ્રીમાન્ પરમગુરૂ મુનિરાજ શ્રી **રવિસાગરજી** મહારાજના પ્રતિબોધથી **નથુભાઇએ સમ્યક્ત્વની** પ્રાપ્તિ કરી. દોશી નથુભાઇ ઘરના સુખી હતા. તેમનામાં પ્રમાણિકપણું સારૂં હતું, તેથી વિદ્યાશાળાનો સારી રીતે વહીવટ કરી શક્યા. શ્રી **રવિસાગરજી** મહારાજ, શ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજ આદિ મુનિરાજોના સમાગમમાં આવી શ્રાવકનાં વ્રત અંગીકાર કરવા સમર્થ થયા. ચિંતામણિ આદિ સંઘના દેરાસરોનો તેમણે સારી રીતે વહીવટ કર્યો. વિજાપુરમા સર્વે લોકોમાં તેમની સારી સાખ પડી. ધાર્મિક કાર્યો કરવામાં તેમણે સારી રીતે આત્મભોગ આપ્યો. વ્યાપાર કરતાં તેમણે ધર્મકાર્ય કર-

વામાં વિશેષ પ્રવૃત્તિ કરી હતી. વિજાપુર તાલુકામાં તેમના જેવા જૈન કર્મ-યોગીની ખોટ પડી છે તે પૂર્ણ થવી મુશ્કેલ છે.

સં. ૧૯૭૧ માં તેમનું મૃત્યુ થયું. તેમના મૃત્યુથી જૈન કોમને એક જૈન રત્નની ખોટ પડી છે. શેઠ નથુભાઈ મંછાચંદે ધાર્મિક અભ્યાસ કરવામાં અમને સ્વાત્મવત્ ગણી પરલોકકાર્ય કરવામાં કંઇ બાકી રાખ્યું નથી. તેમનાં પત્ની જડાવે પણ સ્વફરજથી અમને સાહાય્ય આપી છે. વિજાપુરના વિચાર વાતાવરણથી અમને પ્રગતિમાં વિશેષ લાભ મળ્યો છે. શ્રીમાન્ સેનાખાસખેલ સમશેર બહાદુર મહારાજા શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડની સરકારી ગુજરાતી શાળામાં અભ્યાસ કરવાથી વિદ્યાભિવૃદ્ધિમાં શુભ લાભ પ્રાપ્ત થયો છે. તેથી વિજાપુર વૃત્તાંત લખી વિજાપુરના લોકોને સ્વભાન કરાવવા પ્રવૃત્તિ થઇ છે.

વિજાપુર ગાયકવાડ સરકારનાં તાબામાં છે, વિજાપુર તાલુકાના તાબે આશરે સો (૮૭) ગામ છે. વિજાપુર તાલુકાની ત્રણ લાખના આશરે (૪૪૭૦૦૦) ઉપજ છે. મહેવાસી તાલુકા તરીકે વિજાપુર તાલુકો પ્રખ્યાત છે. ગાયકવાડી રાજ્યમાં શૂરવીરપણા માટે વિજાપુર પ્રખ્યાત છે, શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારના રાજ્યમાં એકવીશ લાખ મનુષ્યની વસ્તિ છે લગભગ ૩૧૦૦ ગામોમાં એકવીસ લાખની વસ્તિ વહેંચાયેલી છે. ગાયકવાડી રાજ્યનું ક્ષેત્રફળ સવાઆઠ હજાર (૮૧૨૭) ચોરસ માઇલ જેટલું છે પરંતુ તેનો વિસ્તાર અન્ય રાજ્યો સાથે મુલક સેળભેળ હોવાથી બહોળો છે, ગાયકવાડી રાજ્યમાં એક ધર્મ પાળનારી વા એક ભાષા બોલનારી વસ્તિ નથી. હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, જૈન ખ્રીસ્તિ વિગેરે ધર્મો પાળનારાની ગાયકવાડી રાજ્યમાં વસ્તિ છે. ગુજરાતી, મરાઠી અને ઉર્દુ એ ત્રણ ભાષા બોલાય છે. સાંસારિક રીવાજો પણ એક સરખા નથી. શ્રીમાન્ સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકાર તખ્તનશીન થયા તે પૂર્વે કેળવણીનો ખર્ચ ગાયકવાડી રાજ્યમાં પંદર હજાર કરતાં પ્રાયઃ વધારે નહોતો. પાંત્રીશ વર્ષ થયાં એટલામાં તો ચૌદ લાખનું કેળવણી ખાતામાં ખર્ચ વધ્યું, હાલ કેળવણી ખાતાનું બજેટ વીશલાખ રૂપીયાનું થયું છે. ગાયકવાડી રાજ્યમાં ગામોગામ ફરજીયાત સરકારી શાળાઓ ખોલવામાં આવી છે. ગાયકવાડી રાજ્યમાં કેળવણીની સંસ્થાઓ ૩૨૪૧ છે. જેમાંના ૬૫ અંગ્રેજીશિક્ષણ આપે છે. આ સંસ્થાઓમાં કુલ ૨૫૮૨૪૮ વિદ્યાર્થીઓ ભણે છે, જેમાં દોઢ લાખ છોકરા છે અને એક લાખ કન્યાઓ છે. આ પ્રમાણે ફરજીયાત શાળાઓ જો વીશ વર્ષ પર્યંત ચાલશે તો વડોદરા ગાયકવાડી રાજ્યમાં કોઇ અભણ રહેશે નહિ. ગાયકવાડના અન્ય તાલુકાઓ કરતાં અને ચરોતર કરતાં તો વિજાપુર તાલુકો ઘણો પાછળ છે. વિજાપુરમાં પહેલ વહેલા અમારી ગૃહસ્થાવાસના મિત્ર દેશાઇ છોટાલાલ ધોળાભાઇ ગ્રેજ્યુએટ થએલ છે અને પરદેશમાં આફ્રિકા ખાતે પહેલવહેલા જનાર અમારા શ્રાવક શિષ્ય વાડીલાલ ચુનીલાલ

છે કે જેઓ હાલમાં ત્યાં મૃત્યુ પામ્યા છે. વિજાપુરમાં પહેલવહેલા શાસ્ત્રી ગિરજાશંકરભાઇ વૈયાકરણાચાર્ય થયા. સંસ્કૃત-ઇંગ્લીશ ભાષા વિગેરેમાં અન્ય તાલુકાઓ કરતાં વિજાપુર ઘણું પાછળ છે. વિજાપુરના લોકોને પોતાની સ્થિતિનું ભાન થયા વિના તેઓ પ્રગતિ પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત થનાર નથી. **સ્વનગરના ઐતિહાસિક જ્ઞાનથી પોતાની ભુમિ માટે માન પ્રગટે છે અને અન્યો કરતાં સ્પર્ધામાં આગળ ચઢાયું કે પાછળ રહેવાયું તેનું ભાન થાય છે. તથા સંપપૂર્વક અન્ય દેશોની સાથે સ્પર્ધા કરવામાં જાગ્રદ્દશા પ્રાપ્ત થાય છે** અતએવ-સર્વ દેશના ચડતી પડતીના ઇતિહાસોનું ખાસ અવલોકન કરવું જોઇએ. **"જાગ્યા ત્યાંથી ઉઠો. ભુલ્યા ત્યાંથી ફરી ગણો"** આ શિખ હૃદયમાં ધારીને વિજાપુરના લોકોના સ્થિતિનું ભાન કરાવવા કંઇક અમારી પ્રવૃત્તિ થઇ છે.

વિજાપુરનું વૃત્તાંત લખવામાં જે કોઇ લેખ બાકી રહ્યો હોય વા કંઇ સુધારવા જેવું હોય તેની સૂચનાઓ સજ્જનો કરશે તો દ્વિતીયાવૃત્તિમાં તેનો સુધારો વધારો કરવામાં આવશે. વિજાપુરના કુંડનો લેખ દ્વિતીયાવૃત્તિમાં દાખલ કરવામાં આવશે. તેમજ અન્ય ઉપયોગી બાબતોને સજ્જનો સૂચવશે તો તેને ગ્રહવામાં આવશે. ગમન કરતાં સ્ખલન થાય છે તે પ્રમાણે કેટલીક ઐતિહાસિક બાબતોમાં કલ્પના કરીને અનુમાનપર આવતાં કંઇ સ્ખલન થાય એ સ્વાભાવિક છે તેથી સ્ખલન થયું અન્ય સુજ્ઞોને લાગે તો તેઓએ અમને સૂચના કરવી-સર્વના ઇચ્છા પ્રમાણે લખાય એવું તો કયાંથી બની શકે? સંક્ષેપથી અત્ર બીના લખવામાં આવી છે તેથી કોઇ વાત ન લેવાઇ હોય તો સજ્જનોએ ક્ષમા કરવી. શ્રીમાન્ મહારાજાશ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે વિજાપુરની પડતી દેખી છે તેથી તેઓ વિજાપુરની ચડતી થાય એવા ઉપાયો લેવા ખાસ લક્ષ્ય રાખશે એવો લેખકનો આન્તર અભિપ્રાય છે. ભાટોની પૂર્વે ચડતી હતી હાલ પડતી છે. જૈનોની પૂર્વે ચડતી હતી હાલ પડતી છે. બ્રાહ્મણો અને વહોરાઓની પૂર્વે પડતી હતી અને હાલ ચડતી છે. સથવારાની ચડતી છે. સંખ્યામાં, બળમાં, વ્યાપારમાં અને સત્તામાં જૈનો પાછળ પડવા લાગ્યા છે. બાળલગ્ન, કેળવણીમાં ખામી-કુસંપ વગેરે કારણોથી જૈનોની પડતી થઇ છે. કણબી પાટીદારોમાં કેળવણીની ઘણી ખામી છે. મુસલમાનોમાં એકંદર રીતે અવલોકતાં સમાનતા છે પણ કંઇક ચડતી છે. વિજાપુરના લોકોમાં પરસ્પર દૃષ્ટિથી અવલોકતાં ચડતી પડતીનો ખ્યાલ કર્યો; પરંતુ અન્ય તાલુકાઓ કરતાં તો વિજાપુર હાલ પશ્ચાત્ છે. આત્મા પોતાનો ઉદ્ધાર કરે છે વા પોતાનો નાશ કરે છે. વિજાપુરની પડતીમાં વિજાપુરના લોકોનું અજ્ઞાન તથા દુર્ગુણો કારણભૂત છે માટે હવે વિજાપુરના લોકોએ સ્પર્ધાના જમાનામાં આલસ્યની ઘેનમાં ન ઘોરવું જોઇએ; આરીસામાં પોતાનું પ્રતિબંબ

આબેહુબ પડે છે. તદ્દત્ વિજાપુર વૃત્તાંત રૂપ આરીસાને અવલોકી વિજાપુરના જનો પોતાનું સ્વરૂપ જાણી શુભપ્રગતિપથના પન્થી બનો. અમારાથી જેટલી બના તેટલી હકીકત પહેલવહેલી આ પુસ્તકમાં દાખલ કરી છે. **જેને પોતાની જન્મભૂમિ માટે સ્વાર્પણની પ્રવૃત્તિ છે તે જન્મીને આ વિશ્વમાં સ્વપરનું શ્રેયઃ કરવા સમર્થ થાયછે.** આગળ ફત્તેહ છે એવો નિશ્ચય કરી જેઓ વિવેકથી સાહસ કરે છે તેઓ કંઇક શુભ કરવાને સમર્થ થાય છે. **બાલલગ્નના મહાપાપી યજ્ઞથી વિજાપુરના જૈનોમાં બાળરંડાઓની સંખ્યા વધી છે અને નિર્માલ્ય પ્રજા ઉત્પન્નથવા લાગી છે માટે તે દુષ્ટ રીવાજનો નાશ કરવા પ્લેગના રોગના નિવારણની પેઠે ચાંપતા ઉપાયો લેવાની જરૂર છે.** મહાત્માઓ—ગુરૂઓ શિખામણ આપી શકે છે. શુભ અશુભ માર્ગ દેખાડે છે પરંતુ વિવેકથી પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ કરવી તે તો સર્વના સ્વતંત્ર વિચાર પર છે. જેનો ઉદય થવાનો હોય છે તેને સાચી શિખામણ વ્હાલી લાગે છે અને તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે. **જેઓને સવળું પણ અવળું પરિણમે છે એવાઓને શિખામણ ખરેખર ત્રિદોષની પેઠે શુભ પરિણમતી નથી.** સત્ય સ્વાતંત્ર્ય, ઉદ્યોગ, શુદ્ધપ્રેમ, પરસ્પરોપકાર વગેરે ગુણો ખીલ્યાથી દેશના વા સમાજની ઉન્નતિ થાય છે. સત્ય ગુરૂઓની શિક્ષાને જેઓ પ્રાણાર્પણ કરીને આદરે છે તેઓનું કલ્યાણ થાય છે. અને અણુંમાંથી તેઓ મહાન્ બને છે. ગુરૂભક્તો ગુરૂની શિક્ષા માનીને નીચના ઉચ્ચ બને છે અને ઉચ્ચ લોકો પ્રમાદથી પતત પામી નીચ બને છે. પોતાના હાથમાં પોતાનું કલ્યાણ છે. **પરસ્પર એક બીજાની સાથે સાંકળના અંકોડાની પેઠે જોડાઈ એક બીજાનું ભલું કરી અનંત સુખમય જીવન પ્રાપ્ત કરો!!!**

શ્રીમાન્ મહારાજા શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે સ્થાપન કરેલી સરકારી ગુજરાતી શાળામાં ગુજરાતી છઠ્ઠા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કરી ઉત્તીર્ણ થવાથી ગુણાનુરાગદૃષ્ટિએ તેમનું કાવ્ય રચવામાં આવ્યું છે. **परगुणपरमाणुं पर्वतीकृत्य नित्यं निजहृदि विकसन्तः सन्ति सन्तः कियन्तः** શ્રીમાન્ મહારાજા શ્રીસયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારના ગુણોથી આકર્ષાઇને અમોએ તેમના ગુણોનું કાવ્ય લખી તેમનામાં વિજાપુર વગેરેના ઉન્નતિ કરવાના ભાવનાનો હાર્દિક સંદેશ, સ્વહૃદય દ્વારા પ્રેર્યો છે. શ્રીમાન્ સુબા સાહેબ સંપતરાવ ગાયકવાડ સરકાર સં. ૧૯૭૨ ના ફાલ્ગુનમાસમાં વિજાપુરમાં આવ્યા હતા ત્યારે તેમને, વિદ્યાપુર—વિદ્યાશાળામાં ચાતુર્વર્ણિક પ્રજાના ઉન્નતિ સંબંધી જાહેર બોધ આપ્યો હતો તેથી તેમના હૃદયમાં ઉંડી છાપ પડી હતી. તેમજ કડીપ્રાંતના સુબા સાહેબ રા. રા. ગોવિંદભાઇ હાથીભાઇ જ્યારે સં. ૧૯૭૦ માં અમને મહેસાણામાં મળ્યા ત્યારે તેમને અનેક બાબનો સંબંધી

ઉપદેશ આપ્યો હતો તથા તેમને લાડોલમાં પણ સમાગમદ્વારા ઉપદેશ આપ્યો હતો એ પ્રમાણે ગાયકવાડ સરકાર શ્રીમાન મહારાજા શ્રી સયાજીરાવના રાજ્યમાં શાંતિ-ઉન્નતિ પ્રસરે એમ સત્તાધિકારીઓ વગેરેને પ્રસંગોપાત્ત ઉપદેશ આપવામાં આવે છે એમાં કંઈ ફરજ કરતાં વિશેષ કરવામાં આવતું નથી. પૂર્વ કાલમાં મુનિયો પોતાની ફરજ અદા કરવા માટે રાજાઓ અને પ્રજાને વારંવાર પ્રસંગોપાત ઉપદેશ આપી તેઓનું જીવન સુધારતા હતા. એવા મુનિવરો પ્રગટો અને વિશ્વ-સમાજની પ્રગતિ કરવામાં આત્મ સામર્થ્ય વાપરો અને સર્વનું કલ્યાણ કરો !!!

इत्येवं ॐ शान्तिः ३

श्रीवीरप्रभु पट्टपरंपर जैनश्वेतांबर जगद्गुरु श्रीहीरविजयसूरि पारंपर्यपदधारक श्रीसुखसागरजी शिष्य बुद्धिसागरसूरिणा रचित विद्यापुर वृत्तांतः संपूर्णः ॥

श्रीमन्त सरकार सयाजीराव गायकवाडना-
गुणोनी स्तुति.

श्रेयःसंततिभूषितः श्रुतकलावारांनिधेः पारगः,
शौटीर्यं कलयन् भुजेन विमलं रक्षाकरं प्राणिनाम् ।
आजन्मोर्जितशुद्धचित्रचरितः संचारकीर्तिव्रजो,
जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ १ ॥

उन्मार्गस्थजनान् सुमार्गगमनान् संपादयन् नीतितो,
मित्रामित्रसमानदण्डविभवः शिष्टानुरक्षाकरः ।
दानं भूरि ससत्क्रियं प्रतिदिनं संराजतेऽस्य प्रभो-
र्जीयाद् गुर्जरदेशपालक-सयाजीरावभूपः सदा ॥ २ ॥

यस्यानिन्द्यतमप्रतापनिचयः संशोभते सर्वदा,
यातीवास्तमिति प्रचण्डकिरणः संक्षुभ्यमानो हृदि ।